

ВІД АВТОРА

Вірші та оповідання написані на бійківській говірці, яков бісидували жителі села Смільник Нижньо-Устрицького району Дрогобицької області і які були примусово переселені в 1951 році до села Гаврилівка Нововоронцовського району Херсонської області.

Людойки добрі, а ци бьїли ви колись у Смільнику, в тамтому¹ малійкому файному² бійківському силі, жи ши досі є в славних карпатських Бескідах, як то гварят³ поляки – Бещадах? Ну певно, жи ніт! То я вам більши повім⁴ – і я тьїж ни бьїв⁵, али мої дідо з бабов звідтам⁶. То ми випало взнати багато про то силó, жи заховалося в гóрах на бєризі Сяну.

Смільник над Сяном! Значит згóри над Сяном! Так-так, згóри, а ни дись в долині.

Повідають, жи Смільник в 1580 році, бьїв у складі Руського воєводства! Старé, як світ тутé силó! Ба, з 1772 до 1918, вно вже бьїло під австрійками (Австро-Угорська монархія), як ми дідо повідав. А дідо Василь ся вродив⁷ в 1919 році. Бо вже з 1919 до 1939 силó входило до Польщі.

В нас все повідали – Смільник. Смільник та й Смільник. Али всякди⁸ на польському написано Смóльник. Та бьїсьти⁹ ни поплутали: бо є Смільник Сяноцького повіту, а наш – Бещадського! В тамтому, жи Сяноцький і церква з каминю мурована, біла білесенька. А наша диривліяна¹⁰. То ї татари, аж два рази палили, бодай їм пеки бьїли.

Смільник-Смóльнік, шо бьї то значило, думай типіркаль¹¹ сам. Дідо ми про то нич¹² ни повів, а як і повів, то я ни дужи затямив, бо поки бігав малійким на вкóлі¹³, більши пантрував¹⁴ якусь бабину лагоміну з пєцу¹⁵, чи ся бавив з йинчими дїтваками¹⁶ по сусідству. То ж доки я з Поташниковим Юрком робив си луки й стріли з акаційових гілók, так си і профукав той момент. А дідо все сідів на кóбіці¹⁷ кóло вгорóду та курил файку¹⁸. Так ми в їдно¹⁹ вухо влітіло, а з йинчого випурхнуло, як горобець. Али деякі вбїзназнані люди повідаят, жи Смóльник – від слова «смолá, смоліти». Чи дашó²⁰ смоліли в тому силі, тьїж ни можу повісти. Знаю, жи бьїли там ліси, гори бьїли і Сян бьїв. Бьїла в тому силі ши якась пилорáма (паровий тартак), чи як вна там ся називала, вже ни тямлю. Можи й там дашó смоліли, то від того і Смóльнік. Того тартакá збудували вже в 1876 році, а про Смільник згадуєся ши

в документах 1547 року від Різдва Христового. Ба, і школа, б́йла, і церква б́йла. Церква Архистратига Михайла! Б́йла... Вна щи й досі є, а вже в наш час занесли ї до спадщини Юнеско!

Знаю, жи дідо з ба́бов б́йли греко-католиками і все в ниділю ходили си до то́го храму. Ни т́ямлю, чи віді́в²¹ я якісь ме́трики²², али й христили ї́х т́ьйж в тамто́му храмі. Ді́да точно, бо ба́ба б́йла з Літо́вищів (поляки гва́рили Лютові́ська). То, якшо повіда́ти за ді́да Васи́ля та ба́бу А́нцю. А я щи ж мав ді́да Щифа́на та ба́бу Мари́сю. Ді́д Щі́фан (Степан) фа́йно грав на скри́пці, то все го клі́кали на вісі́ля грати в тро́їстих музі́ках. А шо тоді́ за му́зика на вісі́лю: дві-три скри́пки та бу́бин, гармо́шка та щи можи дая́кі цимба́ли. А ба́ба Мари́ся все люби́ла ня дачи́мсь го́стити. Та приказува́ла: «І́ч Миха́йли, б́йсь б́йв здоро́вий і мо́цний»! То я все мі́г ся напхати в ни́ї п́йрогів²³ так, жи ни мі́г і домі́в²⁴ ді́йти! Ба́ба А́нця т́ьйж ня го́стила до́бри, все дашо́сь фа́йни спиче́, чи зу́пу²⁵ дая́ку зварі́т. Так ба́гато спо́минів, як я б́йв ма́лійкий, жи мож і до но́чи то повіда́ти!...

Так в тамто́му дале́кому 1951 ро́ці ві́селили всьих мо́йих ді́дів та ба́бів із Смі́льника, з рідних Бескі́дів - в піку́чі херсонські стипі́. Як повіда́в ми ді́до, шо ту рі́с і́де́н кура́й і сонци так припі́кало, жи сто поті́в з те́би сході́ло.

Скі́льки ж щи в то́бі захо́вано та́ін, мій дале́кий Смі́льник? Смі́льник над Ся́ном! Али ко́жин динь, кро́к за кро́ком, я йду́ до те́би, на сво́ю духо́вну ба́тьківщи́ну, про яку з тако́в теплото́в повіда́в ми ді́до!

І ви, люди до́бри, якшо ко́лись бу́дете́ там, згада́йти і пом'я́ніт душі́ бо́йків, ві́селених з Карпа́тських гір!

В і́м'я Бо́га Ві́тця, і Сина, і Свято́го Ду́ха! Амі́нь!

Примі́тка: ¹в тамто́му – в тому, ²фа́йному – гарно́му, ³гва́рят – говорять, ⁴пові́м – розка́жу, ⁵я т́ьйж ни б́йв – і я тако́ж не був, ⁶зві́дтам – зві́дті́ль, ⁷вро́див – родився, ⁸вса́кди – всю́ди, ⁹бі́сьти – аби, ¹⁰ди́ривля́на – дере́в'яна, ¹¹типі́ркаль – тепе́р, ¹²ни́ч – нічо́го, ¹³на вко́лі – на просторі́ бі́ля двору́, ¹⁴пантру́вав – пильну́вав, ¹⁵лаго́міну з пе́цу – сма́коту з пе́чі, ¹⁶з йи́нчими ді́твака́ми – з інши́ми ді́тьми, ¹⁷на ко́біці – на коло́ді для руба́ння дров, ¹⁸фа́йку – лю́льку для ку́ріння, ¹⁹і́дно – одне, ²⁰дашо́ – щось, ²¹чи віді́в – чи бачи́в, ²²ме́трики – свідо́цтва про наро́дження, ²³п́йрогів – варе́ників, ²⁴до́мів – до́дому, ²⁵зу́пу дая́ку зварі́т – зварі́ть якийсь су́п

БОЙКІВСЬКА ЗОРЯ ПОЕТА МИХАЙЛА ОЛІЙНИКА

Нова збірка творів, поезії і прози, написана милозвучною бойківською говіркою, засяяла на літературній ниві Михайла Олійника. Бойківщина розмістилася в середній частині українських Карпат, між Лемківщиною на заході і Гуцульщиною на півдні. Поет своєю творчістю благородно заявив, що він є співцем бойківського краю:

Як ся вбёрну, як ся вбёрну,
А там милий серцю плай,
Ни забуду Біг'ме нігди,
Свій вітцівський рідний край!

Емоційна сила цих рядків – у їхній природності, в інтонаціях, які не викликають жодних сумнівів стосовно щирості поетового зізнання. В основу рядка поезії Михайла Олійника лягають переживання, котрі мають свій розвиток, своє продовження у всій його поетичній творчості. Вони становлять підґрунтя поетової думки. У поетичній палітрі Михайла Олійника образ карпатського краю, Бойківщини, Бескидів та ріки Сяну є чи не центральним.

Ви зараз розгорнули книгу поезій, оповідань та дотепного гумору поета Михайла Олійника – херсонського бойка, який народився і зростав у селі Гаврилівка Нововоронцовського району. Рідні поета за походженням були бойки із карпатського регіону. Проживали у селі Смільник Нижньо-Устрицького району Дрогобицької області і у 1951 році були переселені із села Смільник у село Гаврилівку на Херсонщину. Примусово депортували українців з їх етнічних земель на території Польщі згідно акції «Вісла», що почалася 28 квітня 1947 року. Виселення відбувалося із великою брутальністю. Польське військо оточувало села, щоб запобігти втечі мешканців, які вранці отримували наказ протягом кількох годин (найчастіше двох, а то й менше) бути готовими до виїзду із підводами та завантаженим майном.

У 1951 році, внаслідок домовленостей про радянсько-польський обмін ділянками територій, до Польщі відійшла ділянка етнічних українських теренів – 41 село західної Бойківщини та місто Нижні Устріки. Їхніх жителів вигнали з рідних домівок і вивезли на Схід і Південь України. Таким чином жителі села Смільник опинилися у селі Гаврилівка Нововоронцовського району Херсонської області.

Новий окупант скинув одержу визволителя, і як завжди, і повсюдно, діяв нагло. По-загарбницькому. Жорстоко. Наскоком і цинічно. На збір жителям Смільника дали вкрай мало часу – у селі зчинився гвалт, страшний крик відчаю та плачу у людей, що їх виселяють з обжитих земель з діда-прадіда, з давніх-давен тут, у карпатському краю. Ніхто не знав, що з ними буде завтра. Найгірші передчуття збувалися – для них була остання прощальна мить і незворотня дорога водночас...

Недаремно, ревіння моторів машин, скрип возів, іржання коней і стукіт їх кованих копит по камінній дорозі, рикання і тупотіння худоби, раптом нібито призупинилося, і лише полуторки з солдатами рухалися за інерцією. Їх імпульсне гудіння не чулося в Бескидах і важкими свинцевими хмарами зависло над селом, над бурхливими водами Сяну і водопадами потоків, бо глушилося суцільним несамовитим зойком жінок, лементом дітей і прокльонами стареньких бабусь і чоловіків. А згодом потягнувся цей довжезний смутний кортеж, що нагадував похоронну процесію, аж до пересильного пункту в Устріках, а далі – залізницею у вагонах, так званих, телятниках, у степи Херсонщини. Із спогадів рідних та односельчан про цей трагічний час нагального виселення описує поет:

Всьо, що мож забрати склалося на фіру,
Фіров на Вустріки, а з Вустрік – у степ!
Розтоптали душу та ни вбили віру!
Ни забуду краю, рідний я тибé!

Відшуміло, пролетіло, промайнуло, мов шалений сон, від того смутного часу 72 роки. Уже давно покинули цей світ жителі Смільника, які колись г'аздували на своїй землі, у рідних Бескидах. І вже навіть мало залишилося тих, що народилися у Смільнику, хто ще маленьким бігав босоніж по пагорбах та потоках, збиваючи до крові пальці ніг об каміння сільської дороги. Та вічний поклик, дух пращурів витає над нащадками і нагадує, чиїх батьків ми діти...

Херсонський бойко, поет Михайло Олійник народився у Гаврилівці та зростав у бойківській родині. Був допитливим хлопцем, старанно засвоював від рідних, особливо від бабусі та дідуся, бойківські звичаї і традиції, заслуховувався розмаїтими розповідями поважних бойків, а маючи феноменальну пам'ять, належно опанував бойківську говірку, з усіма її барвами мовлення і тепер вживає у своїй поетичній творчості.

Раз-по-раз у серці поета народжуються і лягають на папір поетичні рядки та оповідки з гумористичним присмаком на бойківській говірці, з її мовним розмаїттям, дорогоцінним скарбом Бойківщини. Так, у Михайла Олійника визріло більше сотні поезій та цикл гумористичних оповідок, взятих із життя бойків в інтерпретації поета, які я б назвав «Міх сміху Бойківщини від Михайла Олійника». Серед них: «Страдіварі», «Сірко», «Паця», «Пирогі», «Цьваки» та інші.

З глибин народного бойківського життя викристалізована поезія та гумористичні оповідки поета. Творчий доробок Михайла Олійника читається на одному подиху. Кожен твір поета – це проникливе і широке осмислення. Він думками лине на Бойківщину, в рідний родинний Смільник, де течуть швидкоплинні води Сяну, але і Дніпро вже став рідним йому. Адже без глибинного і сердечного усвідомлення, без моральної, патріотичної їх ідентифікації зі своїми духовно-культурними почуваннями – не можна бути свідомим українцем. Як могутньо звучить це у рядках поезії цей перегук із сьогоденням:

Як постихнут всі гармати,
Станут пташки щибитати...
У тяжку для всіх годину
Боронив я Україну,
Я до смерти в полі бився
Та й лелеков я зробився!

Михайло Олійник – митець світогляду, яскраво засвідчує відносини людини з навколишнім світом, авторитетно розповідає про своє місце в ньому та життєве призначення. Поет гордиться прекрасною Бойківщиною, її роллю в дружній українській сім'ї. З великою любов'ю звучать поетичні рядки глибокого жалю за бойківським краєм:

Крутит Бог свій млин, так гірчит полин!
Аж душа болит, рвеса до Бескид!
І стипів ми жаль, і Дніпра кришталь,
Але й ми пече, там де Сян тиче!

А як гідно, переконливо і мило звучить поетове звернення до бойків, до єднання і згуртованості, з їх неповторною духовною творчістю,

що дедалі більшої ваги набуває в сучасному житті нашого народу. Бойківщина для поета – мати, святиня, вона дає йому крила й наснагу, глибінь роздумів і художні барви, у відданості їй для нього – синівське щастя, і сила, і честь, і велич бойківського родоvodu.

Бойки! Бойки! Хто ши є – тримаймися купи,
Доки віл із Сяну п'є, журавиль гніздо ши в'є,
Доки серце ши ся б'є – ніхто най ни вступит!

Вихований у бойківській сім'ї та зростаючи серед бойків у родинному колі, сповнений почуття гідності своїх батьків і родини, поет очима господаря і спадкоємця дивиться на історію жителів Бойківщини. Михайло Олійник із душевним почуттям переконливо пише про це і читаючи його натхненну поезію, віриш кожному слову. Дуже правдиво – до сліз, до щему серця розповідає у вірші про трагедію з примусовим виселенням бойків і лемків у горезвісному 1951 році:

Прощайте гори й ріки,
Свіже сіно і снопи,
Полишаю вас навіки,
Повезут ня у степи...
Та ни плачте за мнов гори
І ліси, і полонини –
Я за вами сам заплачу
Тої тяжкої години!

Доки жити буду – пам'ятати буду,
Як нас виселяли у чужинський край,
Як ми серце бубном калатало в груди,
І як за плечима зник праотчий плай...

Хочеться згадати, як мудро і щиро осмислює поет багатство духовної культури бойків та їх милозвучної говірки, сердечно описує це мовне багатство:

Доки сонце рано встани та й піде під гірку,
Я си з куфира дістану бойківську говірку...

Про бамбѣтель почитаю – дзигарі й дзигарі,
І про шóпу пошукаю, і про вóчи карі!
І про кóбіцю, і клец, пьїрогі й вощїпки,
І про хьїжу, і про пец – та як грали скрипки!

Багата поетична палїтра поета. У його творчості гідно звучить чудесна інтимна лірика – читаєш і здається, що поет розстелив килим для закоханих, весь у квітах понад Сяном та на пагорбах і рівнинах Бескид, витканий із природи Карпатських гір.

А як урочисто і проникливо, по-святковому, звучать рядки віршів на релігійну тематику:

Як теплий коц лягає білий сніг,
І Сян нисѣ студену свою воду,
І свято йде тихойко на поріг,
І серце рвєся в радости з-підсподу!
Запантрував на зїмлю місяць вниз,
Як на варцáбі свічичка згорайи,
Закрий си вочи, пошепки молись –
Наш Бог Предвїчний зараз ся рождає!

Художня творча палїтра поета різнобарвна, рясна і розкішна. Михайло Олійник сміливо випробовує себе в різних жанрах. Поряд із поетичними творами громадянської та інтимної лірики – ці мотиви в нього часто гармонійно зливаються в однорідний поетичний сплав, з-під його пера виходять задушевні пісні, які виконують співаки не тільки Херсонщини, але й Львівщини, Прикарпаття та інших регіонів. Успішно заявив себе поет творами такого улюбленого жанру серед народу, як байки та оповідки, в яких майстерно описує сцени подій, ніби підслухані у розповідях людей, а також у багатьох оповідках сам поет є героєм твору – такий собі пересмішник. Поет вмїло, на рівні великих гумористів, розповідає життєві істини, зігріті теплим гумором, усмішкою, народним дотепом.

Нова збірка творів поета засвідчила, що не меркне зоря літературної творчості Михайла Олійника. Вона горить високим, чистим світлом у небі українського письменства. По цій високості й чистоті, по діамантному блиску впізнаємо її серед інших. Знаємо, що в його творчїм доробку є поезії, які справедливо можемо назвати класичними.

Творчість Михайла Олійника – це відкритий шлях до сердець людей різного віку і професій, яка увійшла до пісенного фонду. Поетична зрілість Михайла Олійника увінчала поета своєю любов'ю, і він, як витязь звівся на поетичному Олімпі. Відомо, що слово – теж зброя, а свіжий, юнацько-бадьорий поетичний голос Михайла Олійника, яким він вітає наше сьогоденне життя, гідно звучить на літературному фронті.

Ця збірка поезій і прози Михайла Олійника, написана колоритною бойківською говіркою, виношена серцем і душею, стражданнями, пережитими пращурами, і зібрана та збережена гідними нащадками. Книга автора – це величезна комора перлів милозвучної бойківської говірки, доповнена приміткою-словником та повсюдним записом слів, як вони звучать на Бойківщині. Поет досить точно і переконливо передає термінологію, збереження всієї своєрідності, всіх відтінків бойківської говірки. Збірка поезій і оповідок Михайла Олійника – це поетичне і письменницьке диво, перша ластівка на літературному небокраї, смілива мандрівка у мовне спілкування жителів Бойківщини. Вона має не тільки поетичну цінність, але й фольклорно-етнографічну і можна впевнено заявити, що це – наукова експедиція до бойків, це свого роду посібник для вивчення вченими-мовознавцями бойківської говірки, який дозволяє зануритись у світ буття гордовитих щиросердних бойків, мовну історію пращурів, що була збережена нащадками далеко-далеко від його духовної батьківщини, на Херсонщині.

Любомир Федаш,
*історик, краєзнавець, філолог,
який народився в селі Смільник*

15 листопада 2023 р.

ІСТОРІЯ У ВІРШАХ ТА В СЕРЦІ

У буремні дні сьогодення ми, українці, як ніколи, відчуваємо зв'язок часів і чуємо повчально-застережливий шепіт предків! Зв'язок поколень через власне відчуття і подання історії у віршах намагається показати і автор цієї, без перебільшення, унікальної збірки. Відповідь поета пращурам чутливо і ніжно пронизана крізь його серце згадками про дитинство, наповнена сподіваннями, мріями та тугою за погубленим бойківським побутом, окрилена любов'ю та щемливою біллю за втраченою маленькою Батьківщиною.

Історичне підґрунтя польсько-радянського обміну ділянками територій у 1951 році зацікавлені можуть переглянути у відповідних джерелах, які дадуть більш масштабне, виважене і багатогарне уявлення про цю антилюдську операцію «соціалістичних» країн.

Метою передмови, крім донесення до читачів ставлення передмовника до наданого на його розсуд творчого доробку автора, є надання короткої історичної довідки про суть подій для загального розуміння читачем контексту минулого і їхнього зв'язку з віршами та оповідками, викладеними в цій збірці, так би мовити, спроба зв'язати історичні події з віршами через особисте розуміння, осмислення і сприйняття зв'язку часів, викликане творами п. Михайла.

Укладена в Москві «Угода між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Польською Народною Республікою від 15 лютого 1951 р. про обмін ділянками державних територій» стала найбільшим мирним обміном територіями у післявоєнній історії Європи.

«Акція-51» – таку коротку назву отримала вказана операція у деяких дослідників (очевидно, виникла від польського криптоніма “Акція Н-Т 1951”) – супроводжувалася депортацією понад 33 тисяч українців із території Бойківщини на Південь УРСР¹. Передана Польщі ділянка здавна відносилася до етнічних земель бойків. Однією з умов обміну територіями було виселення місцевого населення. Депортації зазнали і жителі села Смільник, звідкіля походять предки автора збірки. Сім'ї колгоспників цих населених пунктів були відправлені до колгоспів

¹ Наталя Кляшторна. Історична правда (2011), «1951 рік. Як Польща і УРСР востаннє обмінялися територіями», за адресою: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/08/20/53053/> (дата: 20 серпня 2011).

Нововоронцовського і Бериславського районів Херсонської області. На Херсонщину у 1951 р. було депортовано 1113 родин (5050 осіб)² із семи сіл колишнього Нижньо-Устрицького району Дрогобицької області (зараз – гміни Устжикі Дольне та Лютовіска Прикарпатського воєводства Республіки Польща). Нащадки переселенців зараз проживають компактно у п'ятьох селах області: Зміївка (Бериславський район), Дудчани, Золота Балка, Михайлівка та Гаврилівка (Нововоронцовський район). Найбільше бойків опинилися в Зміївці (2482 особи) й у Дудчанах (1043 особи), найменше – у Золотій Балці (400 осіб)³. Після реформування адміністративно-територіального устрою України в 2020 році зараз ці всі села входять до Бериславського району.

Трагічні події із виселення бойків закарбувалися в пам'яті як очевидців, так і їх нащадків. Тож автор у доступний йому спосіб, у віршах, дає зрозуміти весь трагізм пережитого українцями виселення зі своїх етнічних земель. Хоча в більшості віршів мова не про смуток і біль, а про буденність існування в цьому світі, про любов та надію, про рідний край та дитинство. Однак «між рядками», на рівні підсвідомості, відчуваєш і душевний біль людей від пережитих складних обставин, що випали на їх долю, і тонко сплетене павутиння-відголосок із минулого, яке чітко вказує на паралелі із сьогоденням.

Дана книга не стільки про відтворення старого, спогадів про події минулих років, скільки про **намагання поетичним словом закарбувати в історії ще один погляд на ті трагічні події** крізь призму спогадів та розуміння минулих подій онуками примусово переселених людей.

Багато написано історичних досліджень, у яких розкрито злочини советського режиму в той чи інший час його існування, але **ця книжка покаже живу історію очима представника однієї родини** – родини, які долею розкидані по Україні та світу, **очима нащадку бойків** і, що є особливо цінним, **мовою бойків**, яка використовува-

² За даними інших дослідників, на Херсонщину було переселено 5059 осіб (стор. 7 та 30) і вказується 32066 українців-бойків, «викинутих» із рідної землі (стор. 9 та 32) – Нікіточко І. І. та інші. Остання депортація. До 60-річчя примусового переселення 1951 року : науково-довідникове видання. Одеса : Астропринт, 2011. 240 с. (Серія «Праці Державного архіву Одеської області»: т. XXX). Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-2512-06-9/978-966-2512-06-9.pdf>

³ Наталя Кляшторна. Бойки на Херсонщині: проблеми збереження субетнічної самобутності. Національний Етнічний Портал. 2010. Режим доступу: <http://lemky.com/history/323-bojki-na-xersonshhiniproblemi-zberezheniya-subetnichnoyi-samobutnosti.html> (дата: 18 листопада 2010).